

ANKARA İLİ KALECİK İLÇESİNDE YETİŞTİRİLEN SOFRALIK ve ŞARAPLIK ÜZÜM ÜRETİMİNİN KÂRLILIK ANALİZİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Zeki BAYRAMOĞLU¹, Erdemir GÜNDOĞMUŞ², Yusuf ÇELİK¹

ÖZET

Bu çalışmada, Ankara ili Kalecik ilçesinde yetiştiriciliği yapılan şaraplık ve sofralık üzüm çeşitlerinin karşılaştırmalı kârlılık analizi yapılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler, sofralık ve şaraplık üzüm yetiştiriciliği yapan 73 işletmeden anket yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre dekara üretim masrafları sofralık çeşitte 356.99 TL ve şaraplık çeşitte ise 419.57 TL olarak tespit edilmiştir. Bu masrafların sofralık çeşitte %62.91'i değişen masraf ve %37.09'u sabit masrafken, şaraplık çeşitte %69.85'i değişen masraf ve %30.15'i de sabit masraflardan oluşmaktadır. Şaraplık üzüm yetiştiriciliğinde dekara üretim masrafları sofralık çeşide göre %17.8 oranında daha fazladır. Dekara verim sofralık çeşitte 928.07 kg iken, şaraplık çeşitte 682.91 kg olarak belirlenmiştir. Verimlilik sofralık çeşitte, şaraplık çeşide göre %35.9 oranında daha yüksek düzeydedir. Bu verilerden yararlanılarak 1 kg üzüm maliyeti sofralık kalecik karası çeşidinde 0.38 TL ve şaraplık kalecik karası çeşidinde ise 0.61 TL olarak hesaplanmıştır. Fakat şaraplık üzüm fiyatları (1.170 TL/Kg), sofralık çeşide göre (0.635 TL/Kg) % 84.3 daha yüksek olduğundan, şaraplık üzüm çeşidinde dekara net kar 379.36 TL iken, sofralık çeşitte 233.24 TL olmuştur. Fayda/masraf oranı şaraplık çeşitte 1.90 iken, sofralık çeşitte bu oran 1.67 olarak hesaplanmıştır. İşgücü verimliliğinin de şaraplık üzüm üretiminde (9.22 TL/EİB), sofralık üzüm yetiştiriciliğine göre (6.36 TL/EİB) daha yüksek olduğu hesaplanmıştır. Sonuç olarak bir çok kriter açısından şaraplık üzüm yetiştiriciliğinin, sofralık üzüm yetiştiriciliğine göre daha üstün olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağcılık, Kalecik Karası, Şaraplık ve Sofralık üzüm, Maliyet Analizi.

A Study on Profitability Analysis of Table and Wine Grape Production in Ankara Province Kalecik District

ABSTRACT

In this study, wine and table grape varieties comparative profitability analysis was made in Kalecik district of Ankara province. The data was used in this study collected by questionnaire from 73 enterprises which have made the cultivation of table grape and viniculture. According to the results per decare production costs were calculated for table and wine grape varieties as 356.99 TL and 419.57 TL respectively. These costs consisted of 62.91% variable costs and 37.09% fixed costs for table grape variety and 69.85% variable costs and 30.15% fixed costs for wine grape variety. Per decare production costs of viniculture was more than one of table grape cultivation with rate 17.8%. Per decare yield was determined table grape and wine grape varieties as 928.07 kg and 682.91 kg respectively. Productivity of table variety was higher than wine variety with rate 35.9%. Cost of a kilogram grapes was calculated for table grape and wine grape varieties as 0.38 TL and 0.61 TL respectively. However, per decare net profit was 376.36 TL for wine grape variety and it was 233.24 TL for table grape variety. Because the price of wine grape (1.170 TL/kg) was higher than one of table grape with rate 84.3%. Benefit/cost ratio was calculated 1.90 for wine grape variety and 1.67 for table grape variety. Labor productivity of viniculture (9.22 TL/MLU) was higher than one of the cultivation of table grape. Finally, it was determined that viniculture was more advantageous than the cultivation of table grape according to many criteria.

Key Word: Viticulture, Kalecik Karası, Table and Wine Grape, Cost Analysis.

1. GİRİŞ

Türkiye sahip olduğu toprak ve iklim yapısı ile çok sayıda bitki türünün yetiştirildiği ender ülkelerden biridir. Türkiye'de farklı bölgelerin farklı ekolojik özellikleri bu bölgelerde bazı ürünlerin öne çıkmasına neden olurken, ülke genelinde bir çok ürünün üretimi de mümkün olmaktadır. Türkiye'de 2001 tarım sayımı sonuçlarına göre, tarım işletmelerinin %65'inin 50 dekardan küçük araziye sahip olması nedeni ile sınırlı arazide birçok ürün yetiştirme olanağı da bulunmamaktadır (Anonim, 2009). Tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun küçük aile işletmelerinden oluşması, bu işletmelerin arazilerinde aile ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ürünlerin

yetiştiriciliğini öne çıkarmaktadır. Büyük tarım işletmelerinde ise bulunduğu bölgenin iklim ve toprak özelliklerine göre işletme karını maksimum yapacak ürün desenleri tercih edilmektedir.

Tarım işletmelerinde kar maksimizasyonu amacı doğrultusunda yapılan üretim planlaması kapsamında seçilen ürün çeşitleri, yıllar itibarıyla ürün fiyatları, girdi fiyatları ve destekleme politikalarındaki değişmelere paralel olarak önemli oranda değişiklik arz etmektedir. Tek yıllık ürünlerde destekleme ve ürün fiyatlarındaki değişme ile birlikte ürün desenini değiştirme olanağı söz konusu iken, çok yıllık tarım ürünlerinde büyük maliyetler gerektiren tesis dönemi nedeni ile bu uyum kolay olmamaktadır. Fakat buna rağmen, uzun süre karlılığın olmaması

¹Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Selçuklu / KONYA

²Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Dışkapı / ANKARA

durumunda sabit verim döneminde olan çok yıllık meyve ve bağların üreticiler tarafından sökülüp, bunların yerine diğer tarım ürünleri üretiminin yapılmasına da rastlanmaktadır.

Türkiye'de bağcılık alanlarına ilişkin istatistikler incelendiğinde, üreticilerin önemli düzeyde bağ alanlarını bozarak diğer ürünleri tercih ettiği veya alanları boş bıraktığı görülmektedir. Bağcılık alanlarında 1980'li yıllardan günümüze kadar önemli bir düşme gerçekleşmiştir. Nitekim istatistikleri incelediğimizde, 1980 yılında 820.000 hektar olan bağ arazisi, 2008 yılında 482.788 hektara düşmüştür (TÜİK, 2009). Bu dönemde bağ alanlarında yaklaşık 400.000 ha'lık azalma, üreticilerin bağcılığa ilgisinin azalması olarak nitelendirilmiştir. Bu ilginin azalmasında; üzüm üretiminin karlılığındaki düşme, bazı dönemlerde yaşanan floksera hastalığı, bakım işlemlerinin yeterince yapılmaması ve desteklemelerin yeterli düzeyde olmaması gibi faktörler etkili olabilmektedir. Fakat son yıllarda şarap sektöründeki gelişmelere paralel olarak şaraplık üzüm talebinin artması ve bunun sonucu üzüm fiyatlarındaki artış bazı bölgelerde bağcılığın tekrar gelişmesini sağlamıştır (Anonim 2005). Bu durum istatistiki verilere de yansımıştır. Nitekim 2004 yılında 370.000 ton olan şaraplık üzüm üretimi, 2008 yılında 470.285 tona çıkmıştır (TÜİK, 2009).

Türkiye'de iklim, toprak ve pazar koşullarına bağlı olarak farklı bölgelerde farklı üzüm çeşitleri öne çıkmaktadır. Bazı bölgelerde sofralık çeşitler daha yaygın iken bazı bölgelerde ise içki ve meyve işleme sanayinde kullanılan çeşitler daha yaygın durumdadır. Araştırma bölgesi Ankara ilinin de içinde olduğu İç Anadolu Bölgesinde sofralık çeşitlerden Alphonse Lavellee, Çavuş, Hafızali, Hamburg Misketi, Muscat Reine des Vignes, Italia, Razakı, Gül Üzümü, Kadın Parmağı ve Parmak çeşitleri yaygın olarak yetiştirilmektedir. Şaraplık ve şıralık çeşitler ise Akdimrit, Emir, Hasandede, Kalecik Karası, Karadimrit ve Papazkarası olup, kurutmalık çeşitler Akdimrit, Karadimrit ve Besnidir (Çelik, 1998, Ağaoğlu ve Ark., 2001).

Araştırma kapsamında kârlılık analizi yapılan Kalecik Karası üzüm çeşidi, Ankara ili Kalecik ilçesi Kızıllırmak Vadi'sinde, yöresel koşullarda sağladığı yüksek verim ve kalite özellikleri ile bugün ülkemizin en önemli kırmızı şaraplık üzüm çeşitlerinden birisidir. Orta Anadolu Bölgesinde bağcılık adına 1950'lerden bu yana yaşanan gerileme sürecinden en fazla etkilenerek 1990 yılında kaybolmanın eşiğine gelen bu üzüm çeşidi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğretim üyeleri tarafından yürütülen toplu ve bireysel seleksiyon çalışmaları ile yöreye yeniden kazandırılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda 45 adet klon baş omcası arasında en verimli ve kaliteli 3 klon belirlenmiştir. Bu klonlardan üretilen üzümlerden elde edilen şarapların ünü, bu üzümden üretilen şarabın talebini artırmıştır. Artan talebe bağlı olarak Kalecik

yöresinde bağcılığın yüksek kazançlı bir sektör durumuna gelmesi, yörede bağcılığın yeniden ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bazı özel sektör kuruluşları tarafından şarap fabrikaları yatırımlarına öncelik verilmiş ve ön hazırlık çalışması olarak da Kalecik ilçesinde bu amaçla bağlar kurulmuş bulunmaktadır. Son yıllarda şarap fabrikaları tarafından alımına öncelik tanınan bu çeşidin şarapları, yurtiçi ve yurtdışındaki pazarlarda oldukça yüksek değerlerden satılmaktadır. Bu gelişme ile yörede bağcılık, kökenini tamamen sözü edilen klonların oluşturduğu omca fidanları ile hızla genişlemektedir. Bölgedeki bağ alanlarının son 5 yıl içerisinde 30.000 dekara ulaştığı tahmin edilmektedir. (Kogar ve Bogaz, 2009).

Türkiye'de üzüm üretiminin teknik ve ekonomik analizine yönelik olarak değişik il ve bölgelerde yapılmış araştırmalar bulunmakla beraber (Bahar ve ark., 2006; Özkan ve ark., 2005; Köse ve Odabaş, 2005; Kenanoğlu Bektaş ve Miran, 2006; Nazlı, 2007; Karataş ve Ağaoğlu, 2007; Çelik ve ark., 2005), Ankara ili Kalecik ilçesinde özellik arz eden kalecik karası üzüm çeşidinin kârlılık analizine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bağ gibi çok yıllık bitkisel ürünlerde tesis döneminin ve ekonomik ömrün uzun ve diğer taraftan maliyetin yüksek olması nedeni ile tesis edilecek çeşitlerin seçiminde iyi bir fizibilite çalışmasının yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada sofralık ve şaraplık üzüm yetiştiriciliğinin ekonomik analizi yapılarak, yeni bağ tesis edecek üreticiler ile karar alıcılara katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma Ankara ili Kalecik ilçesinde yürütülmüştür. Çalışmada kullanılan veriler birincil ve ikincil verilerden oluşmaktadır. Birincil veriler Kalecik ilçesinde sofralık ve şaraplık üzüm yetiştiriciliği yapan üreticilerden 2007 yılında yüz yüze anket yöntemi ile toplanmıştır. Çalışmada kullanılan ikincil veriler ise Kalecik Tarım İlçe Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu ve konu ile ilgili yapılmış diğer çalışmalardan derlenmiştir.

Kalecik ilçesinde sofralık ve şaraplık üzüm yetiştiriciliği yapan işletmeler, karşılaştırma yapmak amacıyla, iki ayrı popülasyonu oluşturan işletmelere ait veriler Kalecik ilçesi Tarım İlçe Müdürlüğü'nden temin edilmiştir. Şaraplık üzüm yetiştiren işletmelerde sadece tek çeşit (Kalecik Karası) üzüm çeşidi bulunurken, sofralık çeşit yetiştiren işletmelerde ise Hasandede, Çavuş ve Gül üzümü çeşitleri yaygın olarak bulunan çeşitlerdir.

Sofralık ve şaraplık üzüm yetiştiren işletmelere ait popülasyon oluşturulurken işletmelerin sahip oldukları bağ alanı dikkate alınmış ve örneğe alınacak işletmelerin belirlenmesinde basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Güneş ve Arıkan, 1988).

$$n = \frac{N \cdot \sigma^2}{N \cdot D + \sigma^2}$$

Eşitlikte bulunan N:toplam popülasyonu, σ^2 : popülasyon varyansını, D: d^2/t^2 değeri olup, d: popülasyon ortalamasından izin verilen hata payını t:hata oranına göre standart normal dağılım tablosundaki t değerini ifade etmektedir. Ayrıca örnek hacminin belirlenmesinde % 5 hata payı ile % 95 güven sınırları içerisinde çalışılmıştır.

Yapılan örnekleme işlemi sonucunda şaraplık üretim yapan işletmelerden 40, sofralık üzüm üretimi yapan işletmelerden ise 33 işletme ile anket yapılmasına karar verilmiştir.

Anket yöntemi ile elde edilen veriler kısmi bütçeleme tekniği kullanılarak, şaraplık ve sofralık üzüm üretimi için maliyet hesaplaması yapılmıştır (İnan ve diğ., 2001; Tanrıvermiş ve Gündoğmuş, 2001). Üretim maliyetlerinin hesaplanmasında sabit masraflar içerisine tesis masrafları amortisman payı dahil edilmiştir (Kıral ve diğ., 1999). Tesis masraflarının yıla düşen amortisman payının hesaplanmasında ekonomik ömür 50 yıl olarak dikkate alınmıştır (Altıncağ ve Akten, 1993; Göktaş, 2008). Tesis sermayesi faizi hesaplamasında daha önce yapılmış çalışmalar doğrultusunda % 5 alınmıştır (Kıral ve Ark., 1999). Döner sermaye faizinin hesaplanmasında araştırmanın yapıldığı yıla ait Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası'nın tarımsal kredilere uyguladığı faiz oranı (%16) kullanılmıştır. Ayrıca şaraplık üzüm yetiştiriciliği yapan işletmelerle, sofralık üzüm yetiştiriciliği yapan işletmeler için gayrisafi üretim değeri, net kar, fayda/masraf oranı, kârlılık oranı, rantabilite, işgücü ve çeki gücünün verimliliği karşılaştırma yapabilmek amacıyla hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerin karşılaştırılmasında kullanılan bu faktörlerin arasında meydana gelen farkların tesadüfi olup olmadığını belirlemek için t testi yapılmıştır.

$$t = \frac{\bar{A} - \bar{B}}{\sqrt{\frac{\sum d_A^2 + \sum d_B^2}{n_A + n_B} \cdot \frac{n_A + n_B}{n_A \cdot n_B}}}$$

Formülde yer alan \bar{A} ve \bar{B} ; karşılaştırma yapılacak serinin ortalamasını, n; seride bulunan veri sayısını, $\sum d^2$; ise kareler toplamını ifade etmektedir (Düzgüneş ve diğ., 1993).

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Ankara ili Kalecik ilçesinde sofralık üzüm yetiştiren işletmelerde ortalama bağ alanı 5.74 dekar ve şaraplık üzüm yetiştiren işletmelerde ise bağ dikim alanı 18.53 dekar olarak belirlenmiştir. Sofralık üzüm yetiştiren işletmelerde, bağ dikim alanlarının toplam işletme arazisi içerisinde payı %2.70'dir. Şaraplık

üzüm yetiştiren işletmelerde ise bağ dikim alanlarının toplam işletme arazisi içindeki payı %15.84'tür. Araştırma yöresinde sofralık üzüm yetiştiriciliğinde açıkta klasik üretim tekniği uygulanmaktadır. Mevcut bu üretim tekniği düzeyinde incelenen işletmelerde sofralık üzüm üretim masrafları 356.98 TL/da olarak hesaplanmıştır (Çizelge, 1). Üretim masraflarının %62.91'ini değişen masraflar ve %37.09'unu sabit masraflar oluşturmaktadır. Üretim masraflarının büyük bölümünü oluşturan değişen masrafların %64.1'ini ara sürüm, tava yapma, gübreleme, ilaçlama, sulama, budama ve çapalama gibi bakım masrafları oluşturmaktadır. Diğer taraftan değişen masrafların %35.9'unu ise hasat ve taşıma masrafları oluşturmaktadır. Sabit masrafların ise %45 gibi büyük bölümünü bağa tahsis edilen arazi değerinin faizi oluştururken, %27.7'sini tesis sermayesi faizi oluşturmaktadır. Türkiye'de üzüm maliyetlerine yönelik yapılan çalışmalarda maliyet unsurlarının toplam üretim masrafları içindeki payının farklılık arz ettiği görülmüştür. Nitekim Antalya ilinde yapılan bir araştırmada serada üzüm üretiminde üretim masraflarının %47.58'ini değişen masraflar, %52.42'sini ise sabit masraflar oluşturduğu tespit edilmiştir. Açık alanlarda üzüm maliyetinin ise %41.82'sini değişen masraflar ve %58.18'ini sabit masraflar oluşturduğu tespit edilmiştir (Özkan ve Ark., 2005). Bu sonuçlar farklı bölge ve farklı üretim tekniklerinde üretim masraflarının kombinasyonunda önemli farklılıkların olduğunu ortaya koymaktadır.

Şaraplık olarak üretilen Kalecik Karası üzüm çeşidinin, incelenen işletmelerde üretim masrafları toplamı dekara 419.57 TL olarak hesaplanmıştır. Şaraplık üzüm üretiminde üretim masraflarının %69.85'ini değişen masraflar ve %30.15'ini ise sabit masraflar oluşturmaktadır (Çizelge 2). Şaraplık üzümde değişen masrafların %70.45'ini ara sürüm, tava yapma, gübreleme, ilaçlama, sulama, budama ve çapalama gibi bakım masrafları oluştururken, %15.76'sını hasat harman masrafları ve %13.79'unu ise döner sermaye faizi oluşturmaktadır. Bu değerler kalecik karası şaraplık üzüm çeşidinde değişen masrafların sofralık çeşitlere göre yüksek oranda olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun nedeni farklı bölgelerde tesis masraflarının farklı olabileceği gibi, bakım döneminde uygulanan teknik farklılıklardan da kaynaklanabilmektedir. Bu konuda kesin bir yorum yapılabilmesi için aynı dönemde tüm bölgeler için maliyet ve fiziki girdi kullanım durumuna ilişkin verilerin olması gerekmektedir. Şaraplık üzüm üretiminde sabit masrafların %42.72'sini bağa tahsis edilen çıplak arazi değerinin faizi oluştururken, %27.96'sını ise tesis sermayesi faizi oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu değerler, sabit masrafların büyük bölümünün arazi ve tesis gibi yatırım sermayesi unsurlarının faizinden oluştuğunu göstermektedir.

Sofralık ve şaraplık üzüm üretim maliyetinde Çizelge 1 ve Çizelge 2'den de görüldüğü gibi bakım masrafları önemli masraf unsurları arasında yer

Çizelge 1. Sofralık Üzüm Yetiştiren İşletmelerde Dekara Fiziki Girdi Kullanımı ve Maliyetler

Üretim İşlemleri	Kullanılan İşgücü ve Çekigücü				Kullanılan Materyal			Toplam Masraf Tutarı (TL)	Üretim Masrafı İçerisindeki Payı (%)
	İşgücü		Çekigücü		Cinsi	(kg/adet)	Tutar		
	Saat	Tutar	Saat	Tutar					
I.Bakım								143.85	40.30
a.Ara Sürüm	0.71	2.12	0.71	14.16				16.28	4.56
b.Tava Yapma	4.61	13.83			Kimyasal Gübre	14.50	10.47	24.30	6.81
c. Gübreleme	0.95	2.84			Hayvan Gübresi	174.01	4.44	7.28	2.04
d. İlaçlama	0.49	1.46	0.36	3.83	Zirai İlaç	0.62	11.44	16.73	4.69
e. Sulama	1.77	5.32	0.61	8.93	Kükürt	1.30	6.51	20.77	5.82
f.Budama	6.68	40.06						40.06	11.22
g.Çapalama	6.14	18.43						18.43	5.16
II.Hasat-Harman								80.74	22.61
a.Hasat (kesim)	15.01	45.03						45.03	12.61
b.Kasalama- taşıma	0.30	0.91	0.30	3.82				4.73	1.32
III.Döner Sermaye Faizi								30.98	8.68
A-Değişken Masraflar Toplamı	36.66	130.01	1.98	30.75				224.59	62.91
a.Genel İdare Giderleri(A x 0,03)								6.74	1.89
b.Çıplak Arazi Değerinin Faizi (r= % 5)								59.64	16.71
c.Tesis Masrafları Amortisman Payı								29.34	8.22
d.Tesis Sermayesi Faizi								36.67	10.27
B-Sabit Masraflar Toplamı								132.39	37.09
C-Üretim Masrafları Toplamı(A+B)								356.98	100.00

almaktadır. Bakım işlemlerinin yürütülmesinde kullanılan işgücü ve makine gücü ile ilgili veriler bu faaliyet alanında etkinlik analizleri ve planlama faaliyetlerinin yapılması açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan üreticilere ve karar alıcılara faydalı olması bakımından, sofralık ve şaraplık üzüm çeşitlerinin üretiminde kullanılan işgücü ve çekigücü verileri özet olarak Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3'den de görüldüğü gibi sofralık çeşitte dekara kullanılan işgücü miktarı 36.65 saat olup, bunun %58.23'ü bakım işlemlerinde ve %41.77'si ise hasat işlemlerinde kullanıldığı belirlenmiştir. Bu çeşitte dekara kullanılan makine çeki gücü miktarı ise 1.97 saat olup, bunun %84.77'si bakım işlemlerinde ve %15.23'ü ise hasat işlemlerinde kullanılmıştır.

Şaraplık çeşitte dekara kullanılan toplam işgücü miktarı 41.14 saat olup, bunun %62.59'u bakım işlemlerinde ve %37.41'i ise hasat işlemlerinde

kullanılmıştır. Şaraplık çeşitte dekara kullanılan makine çeki gücü miktarı 2.54 saat olup, bu çeki gücünün tamamı bakım işlemlerinde kullanılmıştır.

Sofralık ve şaraplık üzüm çeşitlerinde kullanılan işgücü ve çeki gücünde önemli farklılık bulunmaktadır. Şaraplık kalecik karası çeşidinde, sofralık çeşitlere göre işgücü kullanımı % 12.3 ve makine çeki gücü kullanımı ise % 28.9 daha yüksek düzeydedir.

Sofralık ve şaraplık üzüm yetiştiriciliğinde dönemler itibari ile kullanılan işgücü ve makine gücü kullanımı arasındaki farklar, istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur.

Üzüm üretiminde işgücü ve çeki gücü kullanımına ilişkin değişik bölgelerde yapılan çalışmalarda önemli farklılıkların olduğu görülmektedir. Nitekim Antalya yöresinde yapılan bir araştırmada serada üzüm üretiminde dekara işgücü

kullanımı 212.76 saat, açıkta üzüm üretiminde 67.69 saat, çeki gücü kullanımı ise serada dekara 28.23 saat, açıkta ise 17.85 saat olduğu tespit edilmiştir (Özkan ve diğ., 2005). Diğer taraftan Ege Bölgesi Manisa ve İzmir illerinde yapılan bir çalışmada ise geleneksel çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde makine çekigücü kullanımı 4.74 saat, organik çekirdeksiz kuru üzüm üretiminde ise 3.56 saat olduğu tespit edilmiştir (Kenanoğlu Bektaş ve Miran, 2006). Bu sonuçlar farklı bölgelerde, farklı çeşit ve üretim sistemlerinde girdi kullanımında önemli farklılıkların olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum her bölgede her çeşit ve üretim sistemlerine göre fayda- masraf analizlerinin yapılarak, ürün deseni veya tesis edilecek çeşitlerin seçilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

İncelenen işletmelerde üretilen sofralık ve şaraplık üzüm üretiminde yapılan maliyet analizi sonuçlarına göre kârlılık durumları değişik kriterler

açısından incelenerek Çizelge 4 verilmiştir. Sofralık üzüm üretiminde dekara üretim masrafları 356.98 TL iken, şaraplık üzüm üretiminde dekara üretim masrafları 419.57 TL'dir. Şaraplık üzümde dekara üretim masrafları sofralık çeşide göre %17.8 daha fazladır. Verim açısından da durum incelendiğinde, sofralık çeşitte (928.07 kg/da), şaraplık çeşide göre (682.91 kg/da) %35.9 fazla verim elde edilmiştir.

Bir üretim dalının karlı olup olmadığında dekara yapılan masrafların azlığı ve çokluğu ile dekara elde edilen üretim miktarının yüksek veya düşük olması yeterli bir fikir vermemektedir. Bu veriler yanında elde edilen ürünün satış fiyatı ve dolayısıyla elde edilecek üretim değeri de önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında ise 1 kg üzüm satış fiyatının şaraplık üzümde (1.17 TL/Kg), sofralık çeşitlere göre (0.64 TL/Kg) %84.3 oranında daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum doğal olarak üretim

Çizelge 3. Sofralık ve Şaraplık Üzüm Üretiminde İşgücü ve Çekigücü Kullanım Durumu

	Üretim Dönemi	Sofralık Üzüm Yetiştiren İşletmeler		Şaraplık Üzüm Yetiştiren İşletmeler	
		Saat/da	S.Sapma	Saat /da	S.Sapma
İşgücü Kullanımı (EİB)	Bakım*	21.34	3.87	25.75	40.62
	Hasat*	15.31	4.22	15.39	5.95
	Toplam*	36.66	5.60	41.14	42.45
Makine Çekigücü Kullanımı	Bakım*	1.67	1.10	2.54	1.57
	Hasat	0.30	0.16	0.00	0.00
	Toplam**	1.98	1.11	2.54	1.57

(*) % 1 anlamlılık düzeyinde istatistiki açıdan önemlidir. (**) % 5 anlamlılık düzeyinde istatistiki açıdan önemlidir.

Çizelge 4. Şaraplık ve Sofralık Üzüm Yetiştiriciliğine İlişkin Faaliyet Sonuçları

	Şaraplık Üzüm Yetiştiren İşletmeler	Standart Sapma	Sofralık Üzüm Yetiştiren İşletmeler	Standart Sapma	(Şaraplık / Sofralık)*100
Üretim Masrafları (TL/da)*	419.57	61.60	356.98	51.43	117.8
Üzüm Üretim Miktarı (kg/da)*	682.91	114.14	928.07	118.35	73.6
1 kg Üzüm Maliyeti (TL/kg)*	0.61	0.08	0.39	0.07	160.5
Üzüm Satış Fiyatı (TL/kg)	1.17		0.64		182.8
Gayrisafı Üretim Değeri (TL/da)*	799.00	135.16	593.96	88.76	134.5
Net Kar (TL/da)*	379.43	06.54	237.87	100.19	159.5
Fayda Masraf Oranı*	1.90	0.24	1.66	0.25	113.8
Karlılık Oranı (%)*	47.49	7.40	40.05	14.16	118.6
Aktif Sermaye (TL/da)*	15,044.86	11,545.2	39,953.61	39,602.9	37.7
Bağ Sermayesi (TL/da)*	1,414.87	1,150.6	1,470.40	390.46	96.2
Bağ Sermayesi / Aktif Sermayex100*	9.40	2.23	3.68	2.25	255.4
Bağ Yatırım Rantabilitesi (%)*	26.82	16.15	16.18	12.25	165.8
EİB Başına GSÜD*	19.42	1.94	16.21	3.80	119.8
EİB Başına Net Kar*	9.22	0.83	6.49	3.28	142.1
Makine Çeki Gücü (saat) Başına GSÜD*	314.57	57.66	301.50	67.25	104.3
Makine Çeki Gücü (saat)Başına Net Kar*	149.38	24.40	120.75	33.11	123.7
Ortalama Bağ Alanı (da)*	18.53	18.38	5.74	3.22	322.8

(*) % 1 anlamlılık düzeyinde istatistiki açıdan önemlidir

değerine de yansımaktadır. Nitekim Çizelge 4'den de görüldüğü gibi, dekara üretim değeri sofralık üzüm üretiminde 593.96 TL iken, şaraplık üzüm üretiminde bu değer 799.00 TL olmuştur. Yani şaraplık üzüm üretiminde brüt üretim değeri, sofralık üzüm üretimine göre %34.5 oranında daha yüksektir.

Üretilen ürünlerin kârlılık düzeylerini ortaya koymak amacıyla yapılan hesaplamalarda kullanılan kriterlerden biri olan net kar veya mutlak kar, üretim değerinden tüm üretim faktörlerinin karşılığı olan üretim masraflarının çıkarılması sonucu hesaplanmış olup, bu değer sofralık üzüm üretiminde dekara 237.87 TL, şaraplık üzüm üretiminde ise dekara 379.43 TL olarak saptanmıştır. Net kar, şaraplık üzüm işletmelerinde, sofralık üzüm yetiştiren işletmelere oranla %59.5 oranında daha yüksek düzeydedir.

Yapılan bir birimlik masrafa karşılık elde edilen üretim değerinin ifadesi olan fayda/masraf oranı veya nispi kar düzeyi şaraplık çeşitte 1.90 iken, sofralık çeşitte bu oran 1.67 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar şaraplık çeşitte yapılan bir birim masrafa karşılık yaklaşık 2 birimlik üretim değeri sağlarken, sofralık çeşitte bir birim masrafa karşılık yaklaşık 1.5 birimlik üretim değerinin elde edildiğini ortaya koymaktadır. İşletmelerde üretim deseninin belirlenmesinde dikkate alınan temel kriterlerden biri olan fayda/masraf oranı açısından şaraplık çeşidin öncelikli olduğu görülmektedir. Fayda/masraf oranı Akdeniz bölgesinde yapılan bir araştırmada serada üzüm üretiminde 1.77, açıkta üzüm üretiminde ise 2.21 olarak tespit edilmiştir (Özkan ve diğ., 2005). Akdeniz bölgesinde açıkta üzüm üretiminin fayda/masraf oranı araştırma yöresindeki şaraplık ve sofralık çeşitten daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

İncelenen işletmelerden sofralık ve şaraplık çeşit yetiştiren işletmelerde dekara aktif sermaye miktarında önemli miktarda farklılık varken, bağ sermayesi değerleri bir birine yakın düzeyde bulunmuştur. Bu da şaraplık ve sofralık çeşitlerde tesis yatırımlarının bir birine yakın düzeyde olduğunu göstermektedir. Bağ sermayesinin aktif sermaye içindeki payı şaraplık çeşit yetiştiren işletmelerde %9.22 iken, sofralık çeşit yetiştiren işletmelerde ise bu oran %6.49'dur.

İncelenen işletmelerde bağın yatırım rantabilitesi yani net karın bağ sermayesine oranı şaraplık çeşitte %26.81 iken, sofralık çeşitte %16.18'dir. Şaraplık çeşitte yatırılan sermayenin kârlılık oranı, sofralık çeşitlere göre daha yüksek düzeydedir.

Üretim faktörlerinden emeğin, incelenen işletmelerde net kar yönünden verimliliği incelendiğinde, şaraplık üzüm yetiştiren işletmelerde 1 EİB başına net kar 9.22 TL iken, sofralık üzüm yetiştiren işletmelerde 1 EİB'ne düşen net kar ise 6.49 TL olarak belirlenmiştir.

İncelenen şaraplık ve sofralık üzüm yetiştiren işletmelere ait faaliyet sonuçlarının arasındaki farklar

tapılan t testi sonucunda %1 önem seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç sofralık ve şaraplık üzüm yetiştiriciliği arasında üretim tekniği ve yapılan uygulamaların üzüm çeşitleri itibari ile farklı sonuçları olduğunu ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye genelinde bağ alanlarındaki azalmaya karşın, Ankara ili Kalecik ilçesinde Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinin yaptığı çalışmalar ile geliştirilen yüksek verimli omca fidanları kullanılarak, kamu ve özel sektörün bağcılık alanında yaptığı yatırımlarla Ankara ili Kalecik ilçesinde bağcılık hızlı bir gelişim trendine girmiştir. Diğer taraftan ilde bu üzüm çeşidinin yüksek şaraplık kalite özelliği göstermesi nedeni ile şarap sanayinin gelişmesi, kalecik karası üzüm çeşidine artan talebi de beraberinde getirmiştir. Araştırma yöresinde şarap sanayinin hızla gelişmesine paralel tesis edilen bağ çeşitlerinin genelde şaraplık kalecik karası olmasına karşın, yörede sofralık kalecik karası üzüm üretimi de yapılmaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre şaraplık kalecik karası üzüm çeşidinin dekara verimi 682.91 kg iken, sofralık çeşitte dekara verim 928.07 kg olarak belirlenmiştir. Dekara verim şaraplık çeşitte, sofralık çeşide göre %35.9 daha yüksek düzeydedir. Fakat 1 kg üzüm satış fiyatı şaraplık çeşitte 1.170 TL iken sofralık çeşitte 0.635 TL olarak tespit edilmiştir. Şaraplık üzüm çeşidinin fiyatı, sofralık çeşide göre %84.3 oranında daha yüksek düzeydedir. Diğer bir değişle şaraplık üzüm fiyatı, sofralık üzüm fiyatına göre 1.8 kat daha fazladır.

Şaraplık çeşitte verim düşük olmasına karşın fiyatın yüksek olması nedeni ile şaraplık üzüm üretiminden dekara elde edilen gayrisafi üretim değeri, sofralık üzümünden dekara elde edilen gayrisafi üretim değerinden %35.6 oranında yüksek çıkmıştır.

Şaraplık ve sofralık üzüm çeşitlerinin dekara net karlarını belirlemek amacıyla üretim masrafları hesaplanmıştır. Şaraplık çeşitte dekara üretim masrafları sofralık çeşide göre %17.8 daha fazla olduğu tespit edilmiştir. İncelenen çeşitlerde elde edilen gayrisafi üretim değerinden, üretim masraflarının çıkarılması sonucu bulunan net kar sofralık çeşitte dekara 233.24 TL, şaraplık çeşitte ise dekara 379.36 TL olarak hesaplanmıştır. Net karın şaraplık çeşitte, sofralık çeşide göre % 62.6 oranında daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yatırım kararlarının verilmesinde en önemli kriter olan fayda masraf oranı şaraplık çeşitte 1.90 iken, sofralık çeşitte bu oran 1.65 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar şaraplık çeşitte yapılan bir birim masrafa karşılık yaklaşık 2 birimlik üretim değeri sağlarken, sofralık çeşitte bir birim masrafa karşılık yaklaşık 1.5 birimlik üretim değerinin elde edildiğini ortaya koymaktadır. Tüm bu sonuçlar araştırma yöresinde şaraplık çeşidin sofralık çeşide

göre daha karlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma yöresinde şaraplık üzüm çeşidinin karlı olmasında en etkili faktör, şaraplık üzüm satış fiyatının sofralık üzüm fiyatından yüksek olmasıdır. Piyasalarda ürün fiyatlarına etki eden temel faktöründe arz talep olduğu dikkate alınır, yörede şaraplık üzüm üretiminin talep düzeyinde olması gerekmektedir. Aksi takdirde Türkiye'de bir çok üründe yaşanan fiyat dalgalanmaları şaraplık üzüm çeşidinde de söz konusu olacaktır. Bu amaçla başta üretici birlikleri olmak üzere yörede çiftçi organizasyonları ve ilgili kamu kuruluşları arz talep tahminleri yaparak üreticileri yönlendirmeleri zorunluluk arz etmektedir. Özellikle bağın çok yıllık bir bitki olması nedeni ile olası üretim fazlalıkları, üreticilerin uzun süre zarar etmelerine neden olacaktır.

Farklı üzüm çeşitlerinin kârlılık düzeyi bölgeler itibarıyla önemli farklılıklar göstermektedir. Omcanın çok yıllık bitki olması nedeni ile üreticilerin bağ tesis ederken teknik, ekonomik ve pazar araştırmasını çok iyi yapmaları önem arz etmektedir. Fakat Türkiye genelinde mevcut bağlarımızda projelendirme, arazi, anaç, çeşit, terbiye sistemi seçimi, fidan ve kalifiye eleman temini, kültürel işlemler, verim ve hasada kadar olan birçok aşamada hata ve sorunların mevcut olduğu da yapılan araştırmalarda ifade edilmektedir (Çelik ve diğ., 2005). Özellikle ilk tesis masrafı çok yüksek ve 50 yıllık ekonomik ömrü olan bir bağın, kurulma aşaması ve bakımında yapılacak yanlışlıklar bu süreci daha da zorlaştıracaktır. Dolayısıyla ilk aşamada bağ tesis edilirken projelendirme çalışmalarına önem verilmeli, hata oranını minimuma indirmek için çaba gösterilmelidir.

KAYNAKLAR

- Ağaoğlu, Y.S., Çelik, H., Çelik, M., Fidan, Y., Gülşen, Y., Günay, A., Halloran, N., Köksal, A.İ. ve Yanmaz, R., 2001.** Genel Bahçe Bitkileri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, s.230, Ankara
- Altınçağ, R. ve Akten, T., 1993.** Ege Bölgesi Asma Fidanlıklarında Faunistik Çalışmalar, Bitki Koruma Bülteni, Cilt 33, Sayı 3-4, ISSN:0406-3597, sf:153-165
- Anonim 2005.** Sekizinci Beş yıllık kalkınma planı, Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Meyvecilik Alt Komisyon Raporu. DPT:2649-ÖİK:657. ISBN 975-19-2915-6. Ankara.
- Anonim 2009.** Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmelerde (Hanehalkı) Anketi Sonuçları. <http://www.tuik.gov.tr>.
- Bahar, E., Korkutal, İ., Kök, D., 2006.** Türkiye Bağcılığının Son Yıllardaki Gelişiminde Görülen Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 7(1): 6569. Tekirdağ.
- Çelik, S., 1998.** Bağcılık (Ampeloloji), Anadolu Matbaası, Cilt:1, s.10,11
- Çelik, H., Marasalı, B., Söylemezoğlu, G., Tangolar, S. ve Gündüz, M., 2005.** Bağcılıkta Gelişme ve Üretim Hedefleri. VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara.
- Düzgünes, O., Kesici, T. ve Gürbüz, F., 1993.** İstatistik Metotları, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları:1291, s.121, Ankara
- Göktaş, A., 2008.** Üzüm Yetiştiriciliği, Eğirdir Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, Yayın No:18, Isparta.
- Güneş, T. ve Arıkan, R., 1988.** Tarım Ekonomisi İstatistiği, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları: 1049, Ders Kitabı: 305, Ankara
- İnan, H., Kubaş, A. ve Hurma, H., 2001.** Trakya'da Tarımsal Ürün Maliyetleri, İçinde:Türkiye'de Bazı Bölgeler İçin Önemli Ürünlerde Girdi Kullanımı ve Üretim Maliyetleri, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 64, sf:161, Ankara
- Karataş, H. ve Ağaoğlu, Y.S., 2007.** Bazı Üzüm Çeşitlerinin Döl Verimleri Üzerine Tozlayıcı Kalecik Karası Çeşidinin Etkileri. Tarım Bilimleri Dergisi, 13 (3):261-264.
- Kıral, T., Kasnakoğlu, H., Tathdil, F. F., Fidan, H. ve Gündoğmuş, E., 1999.** Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Yayın No: 37. Ankara.
- Kenanoğlu Bektaş, Z. ve Miran, B. 2006.** Manisa ve İzmir İllerinde Geleneksel ve Organik Çekirdeksiz Kuru Üzümün Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 3(3):285-295, Tekirdağ.
- Kogar, G., Bogaz, A. 2009.** Kalecik Karası. <http://www.ankara-tarim.gov.tr/diger/uzum/kalecikk.htm>, (Erişim: 22.09.2009).
- Köse, B. ve Odabaş, F., 2005.** Bağcılıkta Organik Tarım. OMÜ.Zir.Fak. Dergisi, 20(3):96-104, Samsun.
- Nazlı, C., 2007.** Üzüm. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, T.E.A.E. Bakış. Sayı:9, Nüsha;11, Ankara.
- Özkan, B., Uzun, H.İ., Elidemir, A.Y., Bayır, A. ve Karadeniz, C.F., 2005.** Örtüaltı ve Açıkta Üzüm Üretiminin Ekonomik Analizi. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 18(1), 77-8, Antalya
- TÜİK 2009.** Bitkisel Üretim İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=45&ust_id=13, (Erişim:22.10.2009).
- Tanrıvermiş, H. ve Gündoğmuş, E., 2001.** Manisa İlinde Tarımsal Ürün Maliyetleri, İçinde:Türkiye'de Bazı Bölgeler İçin Önemli Ürünlerde Girdi Kullanımı ve Üretim Maliyetleri, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No:64, s. 211-224, Ankara.

Sorumlu Yazar:

Zeki BAYRAMOĞLU

bayramoglu@selcuk.edu.tr

Geliş Tarihi :03.11.2009

Kabul Tarihi :01.02.2010